

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Omgang met de belijdenis in de kerk 2

In het vorige artikel heb ik allereerst over het doel van de belijdenis geschreven: de lof op God. Daarna ging het over de aard van de belijdenis: menselijk antwoord op Gods Woord. In dit artikel gaat het in de derde plaats over de functie van de belijdenis als formulier van eenheid. Ik wil met enkele conclusies eindigen.

B. Kamphuis ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - B. Kamphuis	
Omgang met de belijdenis in de kerk 2	1
<i>Meditatief</i> - R.R. Roth	
Randkerkelijk in beeld 1	2
<i>Wandelen met God</i> - K. van den Geest	
Micha: gerechtigheid!	5
<i>Achtergronden</i> - E.A. de Boer	
De pastorale - over schapen en herders 1	7
<i>Achtergronden</i> - A.N. Hendriks	
Onderscheidend preken 2	10
<i>Boekbespreking</i> - E.A. de Boer	
Vrienden van Calvijn	12
<i>Lied van de week</i> - J. Smelik	
Liedboek gezang 93:	
Bij 't steken der bazuinen	13
<i>Uit de kerken, Redactioneel, Persbericht</i>	

Het menselijk karakter van de confessie

Als menselijk antwoord op Gods Woord deelt de belijdenis in de beperktheid van elk menselijk spreken. Onze belijdenisgeschriften zijn op een bepaald moment in de geschiedenis ontstaan en ze dragen de sporen van de geschiedenis. Van de Bijbel zal ik nooit zeggen dat die historisch bepaald is, want door de Heilige Geest gedreven hebben de mensen daarin gesproken. Maar van de belijdenis moet ik dat wel zeggen. Daar kun je heel veel voorbeelden van geven.

Je kunt je bijvoorbeeld afvragen, waarom de apostolische geloofsbelijdenis niets zegt over de sacramenten, over doop en avondmaal. Vanuit de historische setting waarin deze belijdenis ontstaan is, is dat goed te begrijpen. De apostolische geloofsbelijdenis was helemaal ingebed in de liturgische praktijk van de oude kerk: wie deze belijdenis aflegde werd toegelaten tot de doop en tot de viering van de maaltijd van de Heer. Een vermelding daarvan was daarom helemaal niet nodig. Maar als je deze belijdenis uit zijn historische setting weghaalt en gaat

gebruiken als een soort samenvatting van de christelijke leer, dan valt dit 'gebrek' opeens op. Zo is het ook, omgekeerd, historisch bepaald dat de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Heidelbergse Catechismus juist zoveel zeggen over de sacramenten. Natuurlijk: daarover liepen alle discussies in de zestiende eeuw, met de Roomsens, met de Lutherens, met de Dopersens. Onze belijdenis was in die tijd tekortschoten als ze daarover beknopter was geweest. Maar je kunt je wel afvragen, of dat ook vandaag nog altijd het model moet zijn voor de wijze waarop wij de christelijke leer doorgeven. Waarom wel zoveel aandacht voor de sacramenten, terwijl er bijvoorbeeld over het verbond in de Catechismus bijna niets gezegd wordt?

dat is het mooie van de belijdenis: menselijk antwoord op Gods Woord

Maar ook afgezien van haar historische bepaaldheid, kent onze belijdenis menselijke beperktheid. Wij mensen zijn niet in staat om de waarheid van God ten volle te omvatten en onder woorden te brengen. Wij stuiten steeds op grenzen in ons begrip. Ik begrijp bijvoorbeeld niet hoe Gods voorzienigheid zelfs over de zonde kan gaan. Maar 'al wat in zijn doen het menselijk verstand te boven gaat, willen wij niet nieuwsgierig onderzoeken, verder dan ons begrip reikt. Maar in alle ootmoed en eerbied aanbidden wij de rechtvaardige beslissingen van God, die voor ons verborgen zijn' (art. 13, Nederlandse Geloofsbelijdenis). Dat wil zeggen: de belijdenis spreekt nooit het laatste woord over de leer van Christus. We moeten niet doen, alsof onze belijdenis een volkomen afgerond waarheidssysteem bevat. Onze kennis van het evangelie en van de God van het evangelie is fragmentarisch, beperkt. En onze belijdenis deelt in die beperktheid.

Daarom moet je in de kerk ook nooit een discussie afkappen met een beroep op de belijdenis. We mogen elkaar wel op de belijdenis aanspreken. Maar niet om elkaar de mond te snoeren, maar om elkaar verder op weg te helpen. Wie vragen heeft bij de belijdenis, moet vanuit de Schrift verder onderwezen worden. Maar vergeet niet: vragen bij de belijdenis worden door de belijdenis zelf opgeroepen. Immers, 'men mag ook geen geschriften van mensen, hoe heilig zij geweest zijn, op één lijn stellen met de goddelijke Schriften' (art. 7, Nederlandse Geloofsbelijdenis). De belijdenis is een geschrift van mensen. Dat is het mooie van de belijdenis: menselijk antwoord op Gods Woord. Dat geeft tegelijk de beperking van de belijdenis aan: ze staat nooit op één lijn met Gods Woord. Daaraan moeten wij in omgang met de belijdenis recht doen.

De functie van de belijdenis: formulier van eenheid

Gods Woord spreekt ieder van ons persoonlijk aan. Het vraagt daarom om het persoonlijk antwoord van het geloof. Maar Gods Woord spreekt ons ook gezamenlijk aan. Daarom kunnen wij ook gezamenlijk antwoord op dat woord geven, in een gemeenschappelijke belijdenis. Zodra we dat doen, wordt de belijdenis 'formulier van eenheid'.

Dat gebeurt al in het Oude Testament. Mijn leermeester in de dogmatiek, prof. dr. L. Doekes, wees ons bij de bespreking van de belijdenis als formulier van eenheid, op de geschiedenis die verteld wordt in Nehemia 9 en 10. Daar zetten de teruggekeerde ballingen letterlijk hun handtekening onder de belijdenis dat zij zich voortaan aan Gods geboden willen houden. In die gezamenlijke erkenning vinden ze hun eenheid en aan die 'confessionele' eenheid willen ze elkaar kunnen houden. Daarom bekrachtigt ieder dat met zijn handtekening. Om nog een laatste keer te verwijzen naar de belijdenis van Petrus. In Matteüs 16 stelt Jezus zijn vraag aan de gezamenlijke leerlingen: 'En wie ben ik volgens *jullie*?'. Petrus geeft daar maar niet een persoonlijk antwoord op, maar hij spreekt namens de anderen als hij Jezus belijdt als de Messias de Zoon van de levende God. Daarom spreekt Jezus hem dan ook aan als Petrus, de rots waarop de kerk gebouwd zal worden. Petrus' belijdenis functioneert als een formulier van eenheid.

Zo functioneren belijdenisgeschriften nog in de kerk. Ze geven uitdrukking aan ons gemeenschappelijk geloof. Daarom mogen wij elkaar er dus op aanspreken en elkaar eraan houden. Dat is niet het eerste doel van de belijdenis - want dat eerste doel is de lof op God. Maar het is wel een belangrijke functie. De kerk is immers 'fundament en pijler van de waarheid' (1 Tim. 3:15), verantwoordelijk voor het doorgeven en bewaren van de leer van het evangelie.

zo functioneren belijdenisgeschriften nog in de kerk

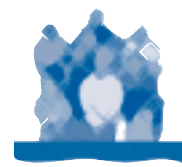
In onze kerkelijke traditie wordt deze verantwoordelijkheid vormgegeven doordat ambtsdragers het ondertekeningformulier tekenen. Dit formulier bindt ambtsdragers zeer expliciet aan de leer van de belijdenisgeschriften, die geheel en in alle delen met Gods Woord overeenstemt. De achtergrond van die expliciete binding is duidelijk: er waren teveel voorbeelden van ambtsdragers die probeerden onder de binding uit te komen. Ze waren het wel eens met het geheel van de belijdenisgeschriften, maar niet met alle onderdelen ervan. Of ze wil-

den de belijdenis wel ondertekenen, *in zoverre* die met Gods Woord overeenkwam, maar niet *omdat* die geheel met Gods Woord overeenkwam. Tegen die achtergrond was een heel duidelijk ondertekeningsformulier nodig. Overigens betekent ook dit duidelijke formulier niet, dat wij aan letterknechterij doen. We zijn aan de *leer* van de belijdenis gebonden, in haar geheel en in haar delen. We zijn niet aan de *letter* van de belijdenis gebonden. Als je wijst op het historische bepaalde, beperkte en fragmentarische karakter van de belijdenis, zoals ik dat hier gedaan heb, dan ben je daarmee nog niet in strijd met je handtekening onder het ondertekeningsformulier. Het is heel zinvol om je af te vragen of, om maar een voorbeeld te noemen, de opzet van de Dordtse Leerregels wel zo ideaal is: bestaat niet het gevaar dat je van Gods eeuwige besluit redeneert naar onze volharding - alsof je pas zeker kunt zijn van je volharding als je Gods besluit kent. Was een inzet bij Christus, in wie God ons heeft uitgekozen voordat de wereld gegrondvest werd (Ef. 1:4) niet beter geweest. Wie zich dat afvraagt, moet de belijdenis wel historisch recht doen (op de Dordtse Synode was een andere volgorde feitelijk niet mogelijk), maar komt niet in strijd met wat hij heeft beloofd toen hij zijn handtekening zette.

In de deputationengesprekken tussen onze kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken is dit een weerkerend thema: aan de ene kant de verantwoordelijkheid van de kerk voor de ware leer, de belijdenis als formulier van eenheid, aan de andere kant het gevaar van letterknechterij. Wij proberen in die gesprekken duidelijk te maken dat wij binden aan de leer van de belijdenis, zonder het menselijke, historische karakter van de belijdenis te ontkennen. De Nederlands Gereformeerde broeders proberen duidelijk te maken dat zij, ook als zij het ondertekeningsformulier niet verplicht stellen, toch geen leervrijheid voorstaan. Het zou prachtig zijn als wij op deze punten werkelijk verder zouden kunnen komen.

Het ondertekeningsformulier is een kerkrechtelijk formulier en als zodanig berust het op goede gronden, zo heb ik tot nu toe duidelijk willen maken. Het ondertekeningsformulier is geen liturgisch formulier en het is te betreuren dat het wel, en zelfs in toenemende mate, als zodanig gebruikt wordt in onze kerken. Het ondertekeningsformulier past in een kerkelijke vergadering: kerkenraad of classis. Het ondertekeningsformulier past niet in een kerkdienst. In een kerkdienst klinken het woord van God en ons antwoord daarop. In dat kader passen de vele formeel-kerkrechtelijke afspraken in het ondertekeningsformulier in het geheel niet. Dat zijn immers geen afspraken tussen God en ons, maar onderlinge afspraken, ter bewaring van de zuiverheid van de leer. Het bevestigingsformulier is voldoende in een kerkdienst. Daarin klinkt het woord van God over de ambtelijke dienst in de gemeente en het jawoord ten overstaan van God en zijn heilige

gemeente. Het ondertekeningsformulier past vervolgens op de kerkenraadsvergadering. Ook het idee om het ondertekeningsformulier na de 'handdruk' een plaats te geven, lost niets op. Het klimaat van de kerkdienst werkt ook door na de handdruk en dat klimaat past niet bij het ondertekeningsformulier. Ik denk dat juist de gewoonte om het ondertekeningsformulier wel een plaats te geven in of vlak na de kerkdienst, heeft bijgedragen aan de slechte naam ervan. De mensen voelen aan dat het hier niet op zijn plaats is.

het bevestigingsformulier is voldoende in een kerkdienst

Kortom: het ondertekeningsformulier zoals wij het kennen, is ten volle gerechtvaardigd, op zijn eigen plaats, als uitdrukking van onze gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor de leer van de kerk. Maar die eigen plaats is niet die van een kerkdienst.

Conclusies

De *eerste* conclusie is dat het doel van de belijdenis ligt in de lof op God en op Jezus Christus. Wil de belijdenis echt functioneren in de praktijk van ons kerkelijk leven, dan moeten wij dat doel voor ogen houden.

De *tweede* conclusie is dat het de kracht en de schoonheid van de belijdenis is, dat ze een menselijk antwoord is op het woord van God. Tegelijk ligt daarin ook de beperking van de belijdenis. In onze omgang met de belijdenis zullen wij dat voor ogen moeten houden.

In de *derde* plaats is de belijdenis onmisbaar als formulier van eenheid. Ook het gebruik van het ondertekeningsformulier staat in dat kader. Maar het ondertekeningsformulier is een kerkrechtelijk, niet een liturgisch formulier. In een kerkdienst (of onmiddellijk daarna) hoort het niet thuis.

Prof. dr. B. Kamphuis is hoogleraar aan de Theologische Universiteit te Kampen en hoofdredacteur van dit blad.

Randkerkelijk in beeld 1

LICHAAMSBEWEGING

Denken en doen

Broeders en zusters, met een beroep op Gods barmhartigheid vraag ik u om uzelf (NBG: uw lichamen) als een levend, heilig en God welgevallig offer in zijn dienst te stellen, want dat is de ware eredienst voor u. U moet uzelf niet aanpassen aan deze wereld, maar veranderen door uw gezindheid te vernieuwen, om zo te ontdekken wat God van u wil en wat goed, volmaakt en hem welgevallig is.

Romeinen 12:1,2

R.R. Roth ■

'Ik merk zo weinig van de gemeente', zei hij.

Wiedes, dacht ik, de gemeente merkt ook zo weinig van jou.

'Niemand komt hier ooit over de vloer.'

Maar dan moet je ook je adres in het gemeentegidsje laten opnemen, kerel.

'Is er echt niemand die langs komt', vroeg ik.

'Nee'.

Toen ik mijn eerste reactie te boven was, merkte ik dat ik verdrietig werd.

Hoe is dit nu mogelijk, gaat niemand bij deze jongen langs?

'Ik sprak laatst iemand die u mist, broeder' (m/v).

'Oh, mag ik vragen wie?'

'Het is een jongen die we bijna nooit meer zien in de kerk. Ik was laatst bij hem en wat hij zei maakte me verdrietig: "Ik merk zo weinig van de gemeente", zei hij.'

'Ja wiedes dat hij dat zegt, ik merk ook zo weinig van hem. Zijn adres staat niet eens goed in het gemeentegidsje.

Hoe moet ik dan weten waar hij woont?'

'Wil je wel naar hem toe dan?'

Ik merkte dat er onverwacht hoop klonk in mijn stem.

'Moet jij dat niet doen dan', vroeg hij aan mij, 'jij bent de doom.'

'Klopt, ik moet ook gaan, maar je hebt toch ook wel eens gehoord van dat éne lichaam? Dat we samen één zijn in Christus, en dat we elkaar nodig hebben, niet zonder elkaar kunnen?'

Natuurlijk had hij daarvan gehoord, zo'n tekst kon hij dromen.

'Maar ik ken hem niet, dus wat moet ik hem vertellen dan? En als hij niet naar de kerk komt, kennelijk wil 'ie dan niet, dus...'

'Dus...wil jij hem wel dan?'

'Hij is welkom bij me hoor'.

'Maar, jij ook bij hem...jij zit ook aan hem vast, als je tenminste gelooft dat je samen bij dat ene lichaam hoort.

Wanneer ga je naar hem toe?'

'Of ga met me mee.'

??

'Doom...ik snap echt wel wat je bedoelt, maar ik vind het eng, ik weet niet wat ik zeggen moet. En ik heb echt niets met hem!'

'Dat zei hij ook toen ik laatst bij hem was', zei ik.

"Ik snap best dat je me in de kerk wilt hebben", zei hij.

"Maar ik vind het eng, zomaar weer tussen al die mensen. Ik weet niet wat ik zeggen moet. En wat moet ik met al die mensen die alleen maar laten merken dat ze geen interesse in me hebben? Ze kunnen zo goed zonder mij."

'Zei hij dat?'

'Ja, bijzonder hè, jouw woorden.'

Ds. Robert Roth is predikant van de Gereformeerde Kerk te Breda

Micha: gerechtigheid!

wandelen met God

Hebt u het ook gezien onlangs: die schokkende foto in de krant? Je ziet twee bootjes vol vluchtelingen uit Afrika, die op één van de Canarische Eilanden aan land komen, en daarnaast een Europese toerist die op een luchtbed dobbert en toekijkt hoe die uitgemergelde mensen door de kustwacht worden gered.

K. van den Geest ■

Zo'n foto zet je aan het denken. Het zijn de besten van Afrika, die in die gammele bootjes proberen Europa te bereiken. Hun familie heeft heel het familiebezit in hen geïnvesteerd (want mensensmokkelaars zijn geldwolven die over lijken gaan). Maar ze hebben er alles voor over om in Europa hun geluk te beproeven. Voor mensen die wat kunnen, is daar een betere toekomst dan in Afrika. En zo is het ook: ze ontvluchten totale uitzichtloosheid, in Europa is het hoe dan ook altijd beter. De familie van deze mensen hebben hoge verwachtingen van hen. Binnenkort zal een gestage geldstroom hen allen redden. Afrika is het continent van de wanhoop en de chaos. Geef ze 's ongelijk, dat ze het proberen...

En dan die toerist op dat luchtbed. Een ramp-toerist dus! Zo keek ik tenminste eerst naar dat plaatje. Totdat ik ineens dacht: ja, maar, die toerist, dat ben ik! Nee, ik was daar niet echt, maar ik kon wel op vakantie gaan deze zomer. Je zet een tent op, kampeert twee, drie weken puur voor de lol, om daarna terug te komen in je gerieflijke huis met gas en licht, met een warme douche en een heerlijk bed. En deze mensen, die uitgehongerd en uitgedroogd de kust van Spanje bereiken, hebben hun leven op het spel gezet omdat ze niets hebben.

is dat een echt christelijke houding?

Hoe reageer je als christen op die foto in de krant? Sommigen zijn er gauw klaar mee: terugsturen die lui, de problemen moeten dáár opgelost worden. Simpele wijsheid van de straat: zeker, de problemen van Afrika moeten in Afrika zelf opgelost worden. Zo ben je er zelf ook weer gauw mee klaar. Maar is dat een echt christelijke houding?

Petrus zei eerlijk tegen de verlamde bedelaar (Hand. 3): geld heb ik niet, maar wat ik wel heb, zal ik je geven. Hij bezat de kracht van de Geest van Christus. Hij mocht een lamme man

weer laten lopen in de naam van Jezus. Konden wij dat maar, denk je dan.

Ja, maar kijk eens goed naar wat er in die eerste weken na Pinksteren gebeurt. De apostelen verrichten tekenen en wonderen. De volgelingen van Jezus zijn eensgezind bij elkaar in de zuilengang van Salomo. En de mensen durven zich wel niet openlijk bij hen te voegen, maar zijn toch vol lof over hen. Steeds meer mensen komen tot geloof in Jezus Christus. Zieken worden op straat gelegd, in de hoop door de apostelen genezen te worden. En inderdaad worden vele zieken genezen en bezetenen bevrijd. Je leest het allemaal in Hand. 5:12-16.

Wat daar opvalt zijn drie dingen.

Ten *eerste* de krachten van het koninkrijk. Die wonderen en tekenen staan niet op zichzelf, nee, die hebben een duidelijke functie. Het woord 'tekenen' is in de Bijbel een woord dat verwijst naar iets anders. Het *be*-tekent iets, wil voor iets anders aandacht vragen. Niet voor het wonder op zich, nee, want het wonder is een teken. Een teken van de waarheid van het evangelie. Teken en onderstrepen het Woord.

Dat Woord werkt krachtig door, en dat is het *tweede* dat je hier ziet. De eerste christenen leven uit dat Woord. Ze zijn eensgezind, dat is: één Geest leidt hen, beheerst hen. En dat, samen met de tekenen en wonderen, is een krachtig getuigenis. "*Steeds meer mensen gingen in de Heer geloven*" (Hand. 5:14).

En dat alles bij elkaar leidt tot een *derde* opvallend punt: dat ze in de gunst staan bij het volk. Er wordt met lof over de christenen gesproken. Waarom? Omdat ze liefde en blijdschap laten zien. Ze zijn niet met elkaar bezig, in een gezellig clubje van gelijkgezinden. Ze zijn ook niet met elkaar bezig in onderlinge twisten en discussies. Nee, ze worden beheerst door de Geest en zijn vervuld van zijn vreugde. En dat maakt dat ze niet met zichzelf bezig zijn maar op hun naasten gericht.

En dat is het beeld geweest van de christenen in de eerste eeuwen. “Zij hebben lief, maar worden vervolgd”. Die uitspraak komt uit de Brief aan Diognetus, een oud-christelijk geschrift. Daarin worden de christenen verdedigd tegenover hun Romeinse vervolgers. Want: ze staan bij het volk juist heel positief bekend. De naam christen stónd zelfs voor ‘weldoener’, ‘helper’. Armen en zieken waren in die tijd overgeleverd aan het geluk van de straat. Het waren de christenen die hen daar opzochten en hun weer een nieuw bestaan gaven.

Hoe staan wij bekend? Is de naam christen vandaag synoniem voor ‘helper’, weldoener? Nee, niet iedereen hoeft naar Afrika te gaan, niet ieder kan dat of krijgt die kans. Maar dat neemt niet weg, dat wij allen als volgelingen van Jezus voor de vraag staan: wat doe ik met de rijkdom van Christus’ liefde?

Sommige bevoorrechte en begaafde mensen mogen aids-patiënten helpen in Afrika. Wij mogen hen steunen, met geld en gebed. En daarbij merk je: wat een opgaaf is het hier, op je eigen plek in het rijke Nederland, om bewust met je rijkdom om te gaan! Hoe maak ik daarin de juiste keuzes! Ben ik al niet helemaal ingepakt in de vanzelfsprekendheid van al mijn luxe? Kan ik het nog wel scherp zien, hoe ver ik ben weggezakt in de kussens van de welvaart?

Ben ik niet zo’n sullige toerist, die dobberend op een luchtbed kijkt naar de ellende van anderen? Want als ik met een zak chips voor de tv zit en de verschrikkelijke beelden zie, welk verschil is er dan met die voyeur daar bij de Canarische Eilanden?

ben ik al niet helemaal ingepakt in de vanzelfsprekendheid van al mijn luxe?

Hoe kan ik nog de juiste keuzes maken? Daarvoor heb ik mijn broeders en zusters nodig. Dat die mij er op aanspreken, dat ik van hen kan leren de juiste keuzes te blijven maken. De Micha Campagne is gestart. Het is een zaak van *gerechtigheid*! Zo waarschuwden de profeten de onderuitgezakte vorsten en regenten aan hun overvolle tafels en met hun dronken koppen. God komt op voor de zwakken, reken maar!

Ds. K. van den Geest is predikant van de Gereformeerde Kerk te Hengelo

Capelle aan den IJssel-Z/W (2e predikantsplaats) - **beroep aangenomen:** C. van Dusseldorp uit Wezep.

Tilburg - **beroep aangenomen:** E. Venema te Surrey (Canada)

Ridderkerk - **beroepen:** J. Holtland te Zeewolde

Sint Jansklooster-Kadoelen - **nieuw adres** ds. A. Krijgsheld: Kadoelen 31, 8326 BA Sint Jansklooster. Tel. 0527-246483.

Classis Kampen - **beroepbaar gesteld:** drs. R.T. te Velde te Dronten, tel. 0321-336785

De pastorale - over schapen en herders

In gesprek met Kampen (1)

In het volk van God zijn we allemaal schapen. Dat staat voorop. Schapen van de ware herder. Geroepen om te volgen. Tegelijk zijn sommigen ook herders. Geroepen om voorop te gaan. Het zijn twee zelfstandige uitwerkingen binnen het ene beeld van de kudde. De Schrift spreekt zo tot onze 'verbeelding'.

Twee zelfstandige beelden in de Bijbel botsen in onze beleving. Hoe kan een schaap zelf ooit herder zijn? Maar in het beeld van de kudde hebben beide beelden een eigen betekenis. Nu is de vraag: in hoeverre moet die beeldtaal beslissend zijn voor het benoemen van 'pastoraat' en 'onderlinge zielszorg' vandaag?

E.A. de Boer ■

Beeldtaal

Discussie is ontstaan over 'onderling pastoraat' in de gemeente. Vooral over de verhouding tussen het pastoraat door ouderlingen en dat van gemeenteleden onderling. Moet het *onderscheid* tussen herders en schapen het uitgangspunt zijn? Die beeldtaal uit de Bijbel is lange tijd dominant geweest. Lees er de formulieren maar op na. Of vraagt de concrete situatie van de gemeente nu om *correctie* vanuit het bredere bijbelse taalveld? Gemeenteleden zijn met meer gaven gesierd dan die van het schaap zijn alleen.¹⁾

Ik koos artikelen van dr. P.W. van de Kamp om mijn bijdrage mee te contrasteren. Niet omdat ik het faliekant oneens met hem ben, maar omdat hij het meest recent schreef over de rol van gemeenteleden en ouderlingen ten aanzien van onderling pastoraat. Naar hem toe lijkt dat niet helemaal fair, want met veel van wat hij schreef ben ik het hartelijk eens. Toch heb ik er geen spijt van hem als discussiepartner uitgedaagd te hebben. Van de Kamp is een gezaghebbende stem. Hij is aan de Theologische Universiteit immers docent voor praktische theologie. Met poimeniek (herderschapskunde) als speerpunt. Over dit vak schreef prof. dr. C. Trimp in ons tentamenboek: Het gaat in dit vak 'om het werkterrein van de ouderlingen. Poimeniek richt zich op de individueel toegesplitste zorg voor de leden van Christus' gemeente'.

Pennenstrijd

Om mijn punt duidelijk te maken koos ik toen als titel 'Onderling pastoraat bestaat niet'. Een beetje provocerend, beslist. Soms heb ik ineens zin in een stukje polemie. Wat was dat ook alweer? *Polemiek* betekent letterlijk: de theorie van het oorlog voeren. Maar de betekenis is verschoven naar: het polemisch schrijven, op het scherp van de snede. Pennenstrijd. Is met die term hetzelfde aan de hand als met pastoraat: de betekenis is gewoon verschoven en mag dus best op 'onderlinge zielszorg' toegepast worden?

Ik vind het zeer goed als ook de inzet van gemeenteleden als mondige en begaafde christenen wordt beschreven. Een oude vaknaam mag anders gevuld en zo nodig vervangen worden. Terecht verwijst Van de Kamp naar Trimp (let wel: niet inzake pastoraat). Hij schreef over 'paraklese', het elkaar aanspreken, 'dat het hier niet exclusief gaat om arbeid van ambtsdragers, maar allereerst een zaak van onderlinge omgang van de gemeenteleden betreft'. Van dat bijbelse begrip gaat Van de Kamp uit.

Woordspel

'Onderling pastoraat bestaat niet!', was de uitdagende titel van mijn eerste artikel. Door mijn gedachten zo scherpgepunkt te formuleren wilde ik duidelijk maken: het eigen karakter van pastoraat, opgevat als het herderschap van de oudsten, wordt overgezet op een afgeleide zaak, de onderlinge zielszorg. Met als gevolg

noten:

- 1 Zie P.W. van de Kamp, 'Nogmaals: onderling pastoraat', in: De Reformatie 81 (2005-6), 793-5 (nr. 46).
- 2 P.W. van de Kamp, 'Onderling en onderling', in: De Reformatie 81 (2005-6), 373-6 (nr. 21).
- 3 Kees de Ruijter, *Meewerken met God. Ontwerp van een gereformeerde praktische theologie* (Kampen, uitgeverij Kok, 2005).

dat het specifieke van de term pastoraat (herderschap) wordt uitgehold.

In zijn reactie 'Normaals: onderling pastoraat' gaat Van de Kamp vooral in op het taalgebruik. Natuurlijk ontwikkelt de taal zich. Ook al ben je geen koning, je kan best een 'royaal' gebaar maken. Maar we hebben het bij *pastoraat* over een term uit het theologisch spraakgebruik dat in de kerk wortelt. Sterker nog, een spraakgebruik dat *uit bijbeltaal* ontwikkeld is. Pastoraat is meer dan het 21^e eeuwse woord voor zielszorg. Ook al ben ik geen purist, ik kan mij verzetten tegen een betekenisverschuiving, namelijk als *concentratiepunt* van een verschuiving van inhoud. Ik ben het met dr. Van de Kamp eens over de inhoud van wat onderling 'pastoraat' is gaan heten. Zijn definitie is prima. Maar ik begrijp niet waarom hij aan die term vasthoudt (behalve omdat het gangbaar spraakgebruik is) als hij geen kernachtig alternatief heeft dat zijn centrale gedachte, het elkaar aan-spreken (paraklese), op formule brengt. Akkoord, onderlinge 'zorg' is te weinig specifiek. Maar waarom dan niet onderling gesprék? Waarom moet het pastoraat heten?

Naamkaart

Het gaat natuurlijk om meer dan een naamkaartje. Daarom vind ik het wat mager als Van de Kamp niet op het geheel van mijn twee artikelen ingaat. Niet op de rol van kringleider en de ouderling. Over de ouderling had hij zelf ook geschreven.³⁾ Mijn vragen: zijn ouderlingen toegerust om coach te zijn? Komen zij toe aan het eigene van het pastoraat dat hen toebedeeld is? Worden zij toegerust voor het bijzondere pastoraat dat in toenemende mate op hun bord komt?

Om niet in herhaling te vallen, wil ik het gesprek wat verbreden. Juist met het oog op de lezer. En, eerlijk gezegd, ook om zelf meer grip op het *verschil* in denken te krijgen. Van de Kamp gaat uit van pastoraat als 'kernactiviteit van de kerk, waarmee verschillende groepen 'kerkmensen' bezig zijn (om het zo maar eens te zeggen): gemeenteleden, ouderling-ambtsdragers en predikanten/pastoraal werkers'. Terwijl ik inzake pastoraat niet bij de gemeenteleden, maar door mijn theologische vorming bij de ouderling begin. Zijn dat gewoon twee invalshoeken die naast elkaar mogen bestaan? Of vindt er verschuiving plaats van een ouder standpunt naar een nieuwer model?

Lichaamstaal

Het gesprek met Van de Kamp dwingt me om mij beter in te lezen in de achtergrond van zijn schrijven. Ik had het boek van prof. dr. C.J. de Ruijter, *Meewerken met God* (2005) eerder hap-snap gelezen, maar nu grondig doorgewerkt.³⁾ Inzake de 'geestelijke zorg' in de kerk kiest ook hij voor het bijbels beeld van de kerk als het lichaam van Christus (143). 'Het samenkomen van de gemeente is de grondvorm van het pastoraal optreden.' Over het (traditionele beeld) van het herderschap van Christus schrijft hij: 'Ze kon in de geschiedenis gemakkelijk verbonden worden met een specifiek ambtelijke benadering.' Ik merk hoezeer mijn denken op dat spoor zit. En omdat dit voor velen in de kerken zal gelden, laat ik iets van mijn leesles proeven.

Ook ik maak in de gemeente veel gebruik van dat prachtige beeld, nee, de wérkelijkheid dat de gemeente Christus' lichaam mag heten. Maar dan schrijf ik in het kerk-

blad: het is lastig dat in de 'lichaamstaal' geen punt van vergelijking voor de ambten zit. En toch dringt veel in de Schrift ertoe niet bij de ambten, maar bij de gemeente te beginnen. Hoe krijgen we het voor elkaar bij de begaafdheid van de gemeente te beginnen en de ambten er een heldere plaats in te geven? Om het 'elkaar aan-spreken' voorrang te geven én het (bijzonder) pastoraat niet te laten afkalven?

Vaktaal

De Ruijter verantwoordt in zijn boek de keuze om niet meer over 'ambtelijke' vakken (de oude naam voor zijn vakgebied), maar over praktische theologie te spreken. Dat lijkt meegaan in de trend van moderne theologie, maar de hoogleraar heeft diepe motieven. Hij levert een *Ontwerp van een gereformeerde praktische theologie*. Het is een belangrijk boek, in de eerste plaats omdat hij een doortimmerd fundament voor een brede aanpak van zijn vakgebied legt. In de tweede plaats omdat hij verantwoordt waarom hij afscheid meent te moeten nemen van de oude benadering, de ámbtelijke vakken.

Wat heeft dat te maken met het onderwerp, de verhouding tussen pastoraat zoals dat onderling of door ouderlingen plaatsvindt? Veel, en daarom ga ik verder op De Ruijters boek in met als testvraag: welke weg wijst dit Kamper theologisch concept inzake de verhouding tussen de gemeente en haar ambtsdragers? Ik ben bepaald niet de eerste die aandacht voor dit boek vraagt. Maar omdat het om een grondige verschuiving gaat, lijkt herlezing niet overbodig. Als fundamenteel boek zal het nog lange tijd onze aandacht vragen.

Het boek is zorgvuldig doordacht, compact en toch overzichtelijk gecomponeerd, helder geschreven. Maar omdat het een studie van de theorie van het vak is, geen makkelijk leesvoer. Vaktaal moet ook voor kerkleden toegankelijk gemaakt worden. Ik ga opnieuw in de leer en probeer het (hoog)geleerde samen te vatten.

Modelbouw

Ik lees *Meewerken met God* na op het punt van de ambten. De Ruijter ziet het karakteristieke van zijn vak niet in de drie ambten, maar in 'het functioneren van de kerk in de praktijk van haar optreden' (12). Hij vat dat samen in de term *handelingspraktijk*. Al vroeg in het boek noemt hij als binnenste cirkel het kerkelijk ambt (17). Ook al komen de ambten niet veel ter sprake in dit boek (en daar worstel ik mee), toch zijn die niet buiten De Ruijters blikveld.

A. Kuyper, de grondlegger van de diaconologie (de eigenlijke naam voor 'ambtelijke vakken'), ging uit van het ambt áller gelovigen. Toch 'leidde dat niet tot een scherpe focus op het functioneren van de gelovigen. In principe was dat wel het vertrekpunt [...], maar de ambtshandelingen van de bijzondere ambten bleven het referentiekader' (18). In de Kamper ambtelijke vakken ging het over het maken van preken, afleggen van huisbezoek, enz. Logisch, aan een hogeschool die primair tot dienaar van het Woord opleidt.

Geen gereformeerd mens zal er bezwaar tegen hebben dat De Ruijter niet het ambt, maar de *gemeente centraal* stelt. Ik ben razend benieuwd of hij erin slaagt alle beelden van de Schrift, van kudde én lichaam, huis en tempel, bruid en volk te integreren.

Maar eerst moet ik verder lezen. De Ruijter onderscheidt

drie modellen van nadenken over de wijze waarop theologische inzichten en kennis uit de menswetenschappen (bijv. sociologie, psychologie) verbonden kunnen worden. Het eerste noemt hij het 'normatief-deductieve model' (60). Zo typeert hij ook het werk van voorgangers in de 'ambtelijke vakken', C. Trimp en W.H. Velema. Het is wel van belang te noteren op welk punt De Ruijter in zijn betoog is. Hij heeft in het eerste kwart van zijn boek duidelijk gemaakt dat zowel het Woord als de werkelijkheid in de praktische theologie stem zullen krijgen. Ook de door God geschapen werkelijkheid, waarin de Zoon mens geworden is en die de Geest gebruiken wil. Maar bij de ambtelijke vakken werden niet alleen de ambten (in plaats van de gemeente) als uitgangspunt gekozen. Ook werd vooral *vanuit de dogmatiek en schriftuitleg* gedacht. Wat is daar mis mee? De kracht van dit model was in ieder geval, zo noteert De Ruijter, de sterke exegetisch-dogmatische oriëntatie. Maar wat eraan ontbrak is: de werkelijkheid en het zicht daarop, de empirie, kwam niet uit de verf. De dogmatiek bleef dominant. 'In dit model is dan ook geen echt handelingstheoretische benadering mogelijk', zoals dat de auteur voor ogen staat.

Doelpunt

Op driekwart van het boek komt de praktisch-theologische werkwijze aan bod. Begonnen kan worden bij *waarneming*, het opdoen van empirische kennis. De menswetenschappen hebben een hoge vlucht genomen en er is veel waargenomen. Ook *inzicht* is een insteek of methodische stap: reflecteren op de handelingswerkelijkheid van de kerk in het licht van Gods openbaring. Een derde stap is *visie*: de verbinding van empirische waarneming en theologisch inzicht. Zo'n visie biedt een totaalbeeld. Vervolgens tekent De Ruijter aan dat dit wel de meest voor de hand liggende volgorde is (waarneming eerst), maar het kan ook anders, nl. bij inzicht. Dus: het samenbrengen van het begrip van Gods Woord én gewonnen inzicht in de realiteit.

En nu legt De Ruijter de bal precies daar neer, zodat ik die in het doel kan schieten. Hij kiest als voorbeeld namelijk: een concrete onderzoeksvraag [te] stellen vanuit de klassieke ambtsleer (126). Van welk inzicht gaat hij uit? Dit "dat God voor de vergadering van de kerk mensen in dienst neemt. In de gereformeerde ambtsleer is dat inzicht uitgewerkt rond categorieën als gaven, roeping, volmacht en gezag van het ambt". Welke vraag kan nu gesteld worden om dit inzicht in de werkelijkheid van vandaag uit te werken? De Ruijter antwoordt: "De vraag is nu op welke wijze de kerk in haar handelingspraktijk binnen de concrete context van de samenleving aan het begin van de 21^e eeuw met dit inzicht omgaat" (127). Terwijl ik op de bal toeloop, wijst hij de richting om te scoren: "Gelet op de actuele maatschappelijke en culturele context van de kerk is er reden genoeg voor het starten van een onderzoeksprogramma 'ambtsdrager in de 21^e eeuw'." Reden genoeg te starten? Ha, denk ik, alstublieft, graag, nu! Vertelt u eens wat meer over dat idee! De Ruijter geeft zelf de voorzet waar ik op hoopte. Wel, op dit punt zie ik hem en zijn collega graag scoren.

Bouwvak

In het laatste deel van *Meewerken met God* komen de ambten niet aan bod, zoals we dat in het programma van

de ambtelijke vakken gewend waren: preekkunde, catechietiek, enz. Het laatste hoofdstuk beschrijft de handelingen van de kerk als compleet lichaam: vieren van de eredienst, verkondigen, leren, enz. Maar in die kerkelijke handelingen geeft De Ruijter ook het *ambtelijk leiding* geven een plaats. "Ambtelijke leiding is ook zeker een integrerend element in de processen die het functioneren van de gemeente bepalen" (147). Belangrijker reden is voor De Ruijter dat hier een inhaalslag te maken is. Theorievorming rond het ambt werd vooral door de dogmatiek gevoed. Nu is de vraag aan de orde (in mijn woorden) om welk soort leiding de realiteit van de kerk in de 21e eeuw vraagt.

Nu heb ik, lijkt me, te pakken waar het verschil in benadering tussen Van de Kamp en mij uit voortkomt. Ik sta in de werkelijkheid van het ambt en heb in Kampen geleerd vanuit de kracht van de ambtelijke diensten te denken. Terwijl de huidige praktische theologen het sterke éne spoor van de 'ambtelijke vakken' verbreden naar een dubbelspoor van 'praktische theologie'. De verantwoording van die verbreding ligt op tafel, *maar de uitwerking nog niet*. Terwijl de werkelijkheid in de kerk zich ontwikkelt! Juist, zullen zij zeggen, en die geestelijke realiteit heeft haar eigen input in het vak. Daarom was De Ruijters fundamentele boek ook zo nodig. Nu kijken we uit naar de opbouw.

Wensput

In een tweede artikel hoop ik nog iets dieper op De Ruijters boek in te gaan. Er is een gelovig-ambitieuze programma ontvouwd. De praktische theologen hebben veel werk te doen. Mag ik ook een wens in de put roepen? Op dit moment is mijn wens aan de Kamper theologen: mogen we op korte termijn verwachten dat u over het ambt van ouderling en diaken gaat publiceren? Ook in verhouding tot het elkaar aanspreken en dienen in de gemeente. Mag dit voorrang krijgen in uw programma? Of een overzicht: wat al geschreven is, waar we staan in de bezinning?

Een korte toelichting: er heeft een zekere deconstructie van de ambtsleer plaats gevonden. Er kwam iets van democratisering in de kerken. Na J. van Bruggens *Ambten in de apostolische kerk* was de exegetische grond losgewoeld, maar vond geen reconstructie plaats. Mogelijk is de dogmatiek te zeer vertrekpunt van de theologie van de kerkelijke praktijk geweest. Maar vergeet u alstublieft niet dat de gereformeerde ambtsleer onderdeel van de *geloofsleer* is? Zie de artikelen 30-32 in de Nederlandse geloofsbelijdenis.

Belijdenis en kerkenordening hangen vanouds nauw samen. Er mag op dit punt iets van de systematische theologie en het kerkrecht (gemeenteopbouw) worden verwacht. Maar vooral van de praktische theologie - tegen de achtergrond van de eigen geschiedenis van de TU, op basis van de suggestie van prof. De Ruijter én als dienst aan de kerken die dienaren van het Woord verwachten die zinnige dingen over hun collega-ambtsdragers in het werkveld van de gemeente kunnen zeggen.

Dr. E.A. de Boer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zeist en eindredacteur van dit blad.

Onderscheidend preken 2

Omdat niet alles Israël is, wat Israël heet, en het gevaar van valse gerustheid altijd dreigt, stelden christelijk-gereformeerde deputaten dat het nodig blijft, in de prediking aan te dringen op *zelfonderzoek*. Kent men de Here Jezus werkelijk? Is men werkelijk een kind van de Here? Is er sprake van een waar geloof? En vertoont dit geloof de kenmerken die in Gods Woord worden aangewezen?

A.N. Hendriks ■

Oproep tot zelfonderzoek

Er is over het zelfonderzoek veel te doen geweest in de Gereformeerde Kerken⁹⁾. Kort na de Vereniging van 1892 klonken reeds klachten dat men onder invloed van Kuypers veronderstelde-wedergeboorteleer de oproep tot zelfonderzoek verwaarloosde¹⁰⁾. In 1905 deed dan ook de generale synode de uitspraak, dat 'in de prediking steeds op ernstig zelfonderzoek moet worden aangedrongen, aangezien alleen wie geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden'. Latere synoden (1936, 1939) spraken in dezelfde geest.

In de jaren dertig van de vorige eeuw worden hier door mannen als A. Janse, D. van Dijk, C. Veenhof en I. de Wolff kritische kanttekeningen bij geplaatst. Zij vrezen dat zelfonderzoek de gemeente brengt op een *subjectivistisch* spoor en haar afleidt van de vaste beloften van de Here. We moeten de zekerheid niet zoeken in de weg van kijken naar onszelf, maar in het gelovig aannemen van wat de Here ons zegt¹¹⁾.

De critici gingen niet zo ver dat zij elke zelfbeproeving afwezen. Altijd blijft er de vraag, of men wel leeft als een gelovige. Maar wel keerden zij zich tegen een zelfonderzoek dat zich richt op de vraag: ben ik wel een kind van God, heb ik het ware geloof? Met andere woorden: bij het zelfonderzoek gaat het wel om de *stand* van de gemeentelieden, maar niet om hun *staat*. I. de Wolff stelt: zelfonderzoek 'is een onderzoek *of wij in het geloof zijn*. Let wel: niet, of wij geloof hebben, of Christus in ons is, want daarvan gaan wij bij het zelfonderzoek juist uit. Maar of wij *in* het geloof zijn, in de sfeer van het geloof, als het ware *omringd* door het geloof...'¹²⁾.

En D. van Dijk schrijft: de zelfbeproeving 'bedoelt niet dat wij daardoor voor onszelf zouden vaststellen of wij wel verkeerden in den *staat* van kinderen Gods, maar om onszelf af te vragen of wij wel leven overeenkomstig dien staat; opdat wij, als wij tot de ontdekking komen, dat wij beneden onzen staat leven, wij dat verkeerde uit ons leven wegdoen...'¹³⁾.

Billijkheidshalve mogen wij niet vergeten dat de critici - in het voetspoor van A. Janse - zich wilden verzetten tegen een zelfonderzoek dat *zekerheid* moest geven of men zich wel de beloften van de Here mocht toe-eigenen, en tegen

een kenmerkenprediking die daarin de weg wilde wijzen. Maar niet te ontkennen is dat zij in hun kritiek doorschooten.

Het zelfonderzoek behoort zich niet te *beperken* tot de vraag: leef ik wel als een gelovige? Het zal ook moeten gaan over de vraag: geloof ik, ken ik de Here Jezus in waarheid, ben ik een kind van God in de zin, zoals Johannes 1:12 daarover spreekt? De Schrift roept ons op onze 'wegen' na te gaan (Klaagl. 3:40), ons 'werk' te toetsen (Gal. 6:4), 'onszelf' te beproeven (1 Kor. 11:28v). Deze zelfbeproeving betreft niet slechts onze 'stand', maar ook onze 'staat'. Ze raakt ook de vraag of 'Jezus Christus *in u* is' (2 Korintiërs 13:5), en of wij geen schijnchristenen zijn (Op. 3:1).

Het komt mij voor dat heel dat onderscheid tussen 'stand' en 'staat' iets kunstmatigs is.

Want mijn leven als gelovige, heeft alles te maken met mijn verhouding tot de Here. En het omgekeerde geldt ook. Het is zelfs zo dat mijn 'stand' alles zegt over mijn 'staat'. Of ik een 'goede boom' ben, blijkt uit de vruchten (Mat. 7:17). Wij onderkennen dat we 'uit de waarheid' zijn, wanneer wij liefhebben met de daad en in waarheid (1 Joh. 3:19). Wie uit God geboren is, is daaraan kenbaar dat hij de rechtvaardigheid doet (1 Joh. 3:10).

Paulus roept op, *onszelf* te beproeven. Daarbij gaat het in de eerste plaats toch wel om een toetsing van *ons hart*. Het klassieke avondmaalsformulier spreekt dan ook van een onderzoeken van het eigen hart en de eigen consciëntie¹⁴⁾. De oproep tot zelfbeproeving kan in de prediking niet gemist worden.

Het is waar dat de prediking de bediening van het Woord is in de samenkomst van de *gelovigen*. De gemeente is niet een 'gemengde hoop'. Maar in die samenkomst kan de oproep tot zelfbeproeving niet ontbreken. Want zonder geboorte 'van boven' zal niemand het koninkrijk van God zien (Joh. 3:3) en alleen wie in de Here Jezus gelooft, wordt behouden (Hand. 16:31).

Kenmerken

Het avondmaalsformulier zegt dat wij ons *naar de Schrift* moeten beproeven. Het onderzoek van eigen hart en leven moet gebeuren ten overstaan van wat het Woord van de Here zegt over Gods kinderen. Paulus schrijft dat wij 'onszelf' moeten 'beoordelen' (1 Kor. 11:31). Dit is niets anders dan dat wij luisteren naar wat de Here zegt over ons. De ware zelfbeproeving is dan ook voluit *geloofswerk*. Wij leggen ons hart en leven onder de lamp van Gods Woord en vragen gelovig naar *zijn* oordeel over ons. De prediking heeft daarin *leiding* te geven. Ze moet aanwijzen hoe wij onszelf aan het Woord van de Here moeten toetsen, wat dat Woord zegt over het geloof en het leven van het geloof, dat Gods kinderen kenmerkt. Er is in de Gereformeerde Kerken altijd beduchtheid geweest voor 'kenmerkenprediking'. Het ging dan om een prediking die een aantal kenmerken als het ware *inschoof* tussen Gods beloften en de hoorders. Op die beloften mocht je zo maar niet de hand leggen. Daarvoor moest eerst het een en ander bevindelijk gekend worden. Wat er gekend moest worden, werd dan in een 'kenmerkenprediking' de gemeente voorgehouden. Slechts wie aan die kenmerken voldeed, kon zich een kind van de Here weten en zich de troost van Zondag 1 toeëigenen. Terecht heeft zo'n prediking van kenmerken verzet oproepen. Wij weten ons niet Christus' eigendom *op grond van* wat wij in onszelf bevinden, maar *door te geloven* in de belofte van het Evangelie. Maar dit betekent niet dat de kenmerken daarmee hebben afgedaan. Onze belijdenis spreekt rustig over 'de kenmerken van de christenen' (art. 29 NGB) en over 'de bevinding van de heiligen' (DL I, Veroordeling van de dwalingen 7). Ook tekent ze op vele plaatsen wat eigen is aan Gods kinderen (DL, I, 12; I, 13; V, 2, 12)¹⁵⁾. Over dit alles moet de prediking dan ook spreken om ons te helpen bij de ware beproeving van onszelf. Als het gaat om de vraag: ken ik de Here Jezus in waarheid, is mijn geloof waar geloof, dan moeten wij weten hoe wij 'de waarheid' van ons geloof kunnen gewaarworden. Daarom moet de prediking aandacht geven aan het *profiel* dat de confessie overeenkomstig de Schrift van de gelovigen tekent. Heel geconcentreerd vinden wij dit profiel in wat artikel 29 NGB zegt over de christenen en in wat de Heidelbergse in antwoord 81 zegt over de waardige avondmaalsganger.

Hier mogen ook de vruchten van het geloof ons tot een hulp zijn. De Heidelbergse zegt immers dat wij *uit de vruchten* zeker zijn van ons geloof (antw. 86). En het Kort Begrip maakt duidelijk dat het dan gaat om *de echtheid* van ons geloof (antw. 65). Het ware geloof is namelijk altijd een geloof dat door de liefde *werkt* (Gal. 5:6). Het manifesteert zich in goede werken (Jak. 2:22). Er is een 'weten' dat wij uit de dood overgegaan zijn in het leven (1 Joh. 3:14) en een 'onderkennen' dat Christus in ons blijft (1 Joh. 3:24) op grond van wat wij aan 'werk van ons geloof' (1 Tess. 1:3) bij onszelf mogen opmerken.

Wanneer de prediking ons op dit alles wijst voor de ware beproeving van onszelf, zal ze ook altijd moeten zeggen dat Gods kinderen in dit leven slechts een begin van de gehoorzaamheid kennen (antw. 114 HC), dat zij geen volkomen geloof hebben en dat zij dagelijks met de zwakte van hun geloof en de kwade begeerten van hun vlees te strijden hebben. Ook dat wordt in de Schrift over gelo-

vigen gezegd (vgl. Rom. 7:15; Gal. 5:17). Het mag ons troosten bij het zelfonderzoek. Het is zo veelzeggend dat het woordje 'vast' in het klassieke avondmaalsformulier niet staat bij 'geloof', maar bij 'belofte': ieder dient zichzelf te onderzoeken 'of hij Gods vaste belofte gelooft'. De Here vraagt geen groot en sterk geloof, maar een *oprecht* geloof. Daar komt het in de beproeving van onszelf uiteindelijk op aan.

Actualiteit

Het is niet zonder reden dat ik voor *onderscheidende* prediking de aandacht vraag. Misschien zijn wij in onze kerken langzamerhand wel genezen van het 'verbondsautomatisme' dat christelijk-gereformeerde broeders bij ons duchtten. Maar ik vrees nu voor een ander automatisme: een *geestesautomatisme*. Er wordt zo druk gesproken over het hebben van de Geest, over het bezitten van Geestesgaven, over gaventesten voor gemeenteopbouw en missionaire opdracht, dat ik me soms afvraag: rekent de prediking er nog mee dat niet alles Israël is, wat Israël heet? Klinkt de oproep tot zelfonderzoek nog? Wordt de goddeloze nog gewaarschuwd voor zijn weg? Wordt het koninkrijk nog toegesloten voor wie niet gelooft? Wordt de vraag nog gesteld of men de Here Jezus in waarheid kent en zich zijn eigendom weet in leven en sterven? Deze vrees wordt niet minder, doordat ik merk dat er vaak maar weinig aandacht is voor de voorbereiding op de viering van het avondmaal, om over een echte 'voorbereidingspreek' maar te zwijgen. Ik sluit daarom af met een woord van H. Bavinck dat - mutatis mutandis - ons met al onze drukte rond Geestesgaven, gemeenteopbouw en missionaire gerichtheid nog altijd tot nadenken roept: 'Wij zijn er heden ten dage op uit, om de gansche wereld te bekeeren, om alle levensterrein, gelijk het heet, voor Christus te veroveren; maar wij laten menigmaal na, te vragen, of wij zelve in waarheid tot God zijn bekeerd en in leven en sterven het eigendom van Christus zijn. En toch, op die vraag komt het wel degelijk aan; zij mag niet, onder het brandmerk van pietistische of methodistische bekrompenheid, uit ons persoonlijk of kerkelijk leven gebannen worden'¹⁶⁾.

Dr. A.N. Hendriks is emeritus-predikant van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum

noten:

- 9) Vgl. J. Veenhof, *Vrij gereformeerd*, (Kampen 2005), p. 182v. Veenhof meent zelfs dat de discussie over het zelfonderzoek het schisma van 1944 voorbereidde (p. 203). Vgl. ook C. Trimp, *Klank en weerklank*, Barneveld (1989), p. 150v.
- 10) Vgl. H. Bavinck, *Roeping en Wedergeboorte*, Kampen 1903, p. 9v.
- 11) Voor een samenvatting van de bezwaren van de genoemde broeders zie C. N. Impeta, *Zelfonderzoek noodzakelijk!*, Kampen 1936, p. 77v.
- 12) Geciteerd bij C. N. Impeta, *a. w.*, p. 84, 85.
- 13) D. van Dijk, *De preektrant van de dominé's in de kerken der Afscheiding in de jaren 1834-1869*, Aalten 1935, p. 42.
- 14) In het gemoderniseerde Formulier voor de viering van het heilig avondmaal, zoals we dit in het Gereformeerde Kerkboek vinden, zijn 'hart' en 'consciëntie' (helaas) verdwenen.
- 15) Voor een breed overzicht zie 'Nota over de toeëigening van het heil', in: *Werken aan eenheid*, Barneveld (1997), p. 51v.
- 16) H. Bavinck, *De zekerheid des geloofs*, Kampen 1901, p. 76.

Vrienden van Calvijn

'Zeg mij wie uw vrienden zijn, en ik zal zeggen wie u bent', luidt het spreekwoord. Dat moet drs. Machiel van den Berg gedacht hebben toe hij het plan opvatte een biografie van Johannes Calvijn, reformator van Genève, te schrijven. Hij noemt zijn boek 'een amicale biografie'. Anders gezegd: Calvijn in de spiegel van de vriendschappen die hij onderhield.

E.A. de Boer ■

Vrienden onderweg

Het is een boeiend, vlot leesbaar boek geworden met drieëntwintig portretten van vrienden en vriendinnen die Calvijn op zijn levensweg kreeg. De portretten zijn zo gerangschikt dat er een min of meer chronologische lijn ontstaat. Het begint bij Claude d'Hangest, jeugdvriend uit zijn geboorteplaats Noyon, uit de adellijke familie d'Hangest waar de burgerjongen Jean Cauvin - zoals hij eigenlijk heette - kind aan huis was.

Daarop volgt het portret van François Daniel met wie Jean in Orléans studeerde. Samen hebben zij hun leermeester, de jurist Pierre d'Estoile, verdedigd toen deze door conservatieve collega's werd aangevallen. Calvijn schreef het voorwoord - zijn eerste publicatie. Hier had ik graag nog een portret gelezen, en wel van Nicolas Duchemin, auteur van het geschriftje. Aan hem is Calvijns eerste publieke brief gericht toen deze binnen de Roomse kerk bleek te blijven.

Vriendinnen

Er is een oude uitgave 'Troost in brieven aan vrouwen'. Calvijn heeft brieven aan vrouwen geschreven om hen moed in te spreken, bijvoorbeeld als hun echtgenoot haar niet volgde in de geloofskeuze. Het is mooi het hoofdstuk over Idelette de Bure, Jeans echtgenote, te lezen. Hij stond niet te springen om te trouwen, maar werd erg gelukkig met haar - de acht jaar tot haar vroege dood.

Met Renée de France (dochter van Louis XII, de koning van Frankrijk) heeft Calvijn brieven gewisseld van 1537 tot Calvijns dood in 1564. Een mooi jeugdportret staat aan het begin van het hoofdstuk. 'Als ze man was geweest, had ze als koning over Frankrijk geregeerd' (63). In plaats daarvan werd haar zwager François I koning en werd zij uitgehuwelijkt aan Hercule d'Este, die tot zijn dood fel Rooms bleef, hertog

van Ferrara. Daar heeft Jean Calvin haar in 1537 bezocht. En is sindsdien haar geestelijke vertrouwenspersoon gebleven. Hoe bedreigend dit contact voor haar man was blijkt hieruit: op zijn sterfbed in 1559 liet Hercule zijn vrouw zweren nooit meer met Calvijn te corresponderen. Toch blijft het contact bestaan doordat zij naar een kasteel te Montargis in Frankrijk verhuist.

Bijzonder leuk is het hoofdstuk over Johannes Sinapius, een jonge arts die Calvijn in Ferrara, Italië leerde kennen. Op diens verzoek heeft Calvijn zich ingespannen bij de mooie Françoise de Boussiron. Een vriend vroeg Calvijn een goed woordje voor Sinapius bij de dame (hofdame van Renée van Ferrara) te doen. Zijn inspanning als koppelaar had succes, want Johannes en Françoise trouwden en hadden een gelukkig huwelijk. Calvijn heeft lange tijd met haar gecorrespondeerd. De auteur waagt de aardige veronderstelling dat Sinapius er aanvankelijk misschien bang voor is geweest dat Jean zijn concurrent zou zijn. 'Zou de jonge Françoise niet liever de elegante Charles d'Espeville [Calvijns schuilnaam] tot echtgenoot willen verkiezen dan een Duitse dokter uit Schweinfurt?' (78).

Dramatiek

Bovenstaande zin is typerend voor de schrijfstijl: een beetje te barok naar mijn smaak. Ik lees te vaak een woord als 'bijbelminnaars' (34) of een zin als 'de adel van zijn beschaving en geleerdheid straalt van hem af' (65). De omslag heeft een dramatisch-romantisch portret van Calvijn op z'n sterfbed. Een enkele keer is merkbaar dat het boek geboren is uit artikelen in een kerkelijk blad. Dat leidt tot stichtelijke onzin, zoals wanneer de schrijver over het milieu verteld waaruit Martin Bucer afkomstig was. Zijn vader was kuiper. Dat brengt de auteur in vervoering: 'werkte Martin Bucer ook niet om dat wat bijeen hoorde zo te vergaderen en samen te binden met de band van de liefde

des Geestes? Al zou het kuipen van geestelijke vaten heel wat moeilijker blijken dan het fabriceren van de tonnen die zijn vader maakte' (115).

Deze kritische noot doet niet af aan de waardering voor deze speciale biografie. Ik heb er nog maar flarden van doorgegeven. Boeiend is bijvoorbeeld het portret van Ami Perrin, jarenlang burgemeester te Genève, die een gezworen vijand werd. Toch laat Van den Berg zien hoe Ami als vriend begonnen is. Hij had nog toe kunnen voegen dat Perrin een van de weinigen was die in april 1538 tegen de verbanning van Farel en Calvijn uit Genève stemden.

Kritische vriendschap

Graag had ik ook een hoofdstuk gezien waarin Calvijns zelfinzicht in zijn karakter beschreven was. Hij zag zichzelf als lui - wat direct gerelativeerd wordt (27). Calvijn wijt de verwijdering van zijn vriend Du Tillet aan zijn 'onbeschaamde ruwheid'. De auteur schrijft echter: 'zijn woorden getuigen van een ootmoedige zelfkennis, die hem kennelijk niet vreemd was'

(49). Ook noteert hij: 'Calvijns persoonlijkheid en karakter speelden hem kennelijk ook wel eens teveel parten in de persoonlijke verhoudingen' (91). Dat is extra reden om de vriendschap ook te wegen tegenover Calvijns persoonlijkheid.

Tegen het eind weegt de auteur de vraag of Calvijn niet in Genève teveel door sympathisanten omgeven werd? 'Toch zijn het juist vrienden die het feilen kunnen tonen. Calvijn had geen makkelijk karakter' (217). Alle reden dus om in een volgende druk (die dit boek vast gaat beleven) een hoofdstuk op te nemen over bijvoorbeeld Calvijns testament dat verbatim is bewaard gebleven. Daarin getuigt hij van zelfinzicht en zelfkritiek.

Het boek is gelukkig gebonden, met harde koft. Goed verzorgd en verrijkt met alle gravures van de hoofdpersonen die beschikbaar waren. Ik gun Calvijn veel lezers en vrienden, mannen en vrouwen.

N.a.v. M.A. van den Berg, *Vrienden van Calvijn. Een amicale biografie* (Utrecht: De Banier, 2006), 264 pp., € 24,50.

Liedboek gezang 93: Bij 't steken der bazuinen

lied van de week

Laten we eens beginnen met te kijken (te luisteren) naar de melodie van het gezang 'Bij 't steken der bazuinen' dat voor zondag 15 oktober op het rooster staat. Het is de melodie van psalm 107 uit het Geneefse psalter.

J. Smelik ■

De componist van deze melodie is Loys Bourgeois, die rond 1510 in Parijs geboren werd en aldaar omstreeks 1560 overleed. Deze muziektheoreticus en componist kreeg waarschijnlijk in juni 1541 een aanstelling als cantor in Genève. Tot zijn vertrek uit de stad in 1552 was hij met name verantwoordelijk voor het psalmzingen in de Cathédrale Saint Pierre en de Saint-Gervais-kerk. Hij zorgde ervoor dat de koorknapen de melodieën kenden en in de kerken voor konden zingen. Zijn didactische werkzaamheden komen ook tot uiting in zijn bekende traktaat *Le Droit Chemin de Musique* dat in mei 1550 door Calvijn goedgekeurd werd

en vervolgens gedrukt werd. Daarin gaat Bourgeois onder andere uitvoerig in op de wijze waarop de psalmen gezongen moeten worden. In de periode dat Bourgeois in Genève gewerkt heeft, heeft hij 45 psalmmelodieën gecomponeerd, waaronder dus die van psalm 107. De vroegst bekende bron waaruit we de melodie kennen, dateert uit 1547. In dat jaar publiceerde Bourgeois een bundel met vierstemmige zettingen van psalmen: *Pseaumes cinquante, de David... mis en musique par Loys Bourgeois à 4p., à voix de contrepont égal consonante au verbe* (Lyon 1547).

Krachtige, feestelijke melodie

Hoewel zij in de afgelopen eeuwen bepaald niet tot de populaire melodieën uit het Geneefse psalter hoorde, is de melodie vandaag de dag bekend. Het is een bijzonder markante psalmmelodie die enigszins verwant is aan die van psalm 33/67. Er is geen andere melodie in het Geneefse psalter die opent met een motief van drie noten dat zo sterk stijgt. En in zijn algemeenheid kun je zeggen dat hoe sterker de melodie in kort tijdsbestek stijgt, hoe extatischer en feestelijker zij is. Bij de melodie van psalm 107 horen we dat de melodie aan het begin in drie noten al een octaaf hoger is komen te liggen. Dit werkt als een vreugdevol signaal op een trompet of bazuin. De derde noot (de a) vormt een soort springplank naar de hoge d2. In tegenstelling tot de erg krachtige eerste regel, is de tweede melodieregels veel 'weker'. Dit komt doordat de melodie daar gebruikmaakt van een reeks tonen waarbij de bes (de tweede noot van de regel) een dominante rol speelt. Kortom, de eerste en tweede regel vormen in zekere zin elkaars tegenpolen. De derde regel is gelijk aan de eerste, terwijl de vierde de afsluiting vormt van het eerste deel van de melodie. In het tweede deel (de laatste vier regels) valt vooral regel 6 ('ontmoeten blij elkander') op: daar bereikt de melodie haar hoogtepunt in de hoge e, d.i. op de tweede lettergreep van het woord 'ontmoeten'. In de eerste vijf regels krijg je het idee dat je met de hoge d het hoogtepunt van de melodie al bereikt hebt. Maar in regel 6 komt er dus een nog hogere noot: de e. Het lijkt wel alsof de melodie hier naar buiten breekt, uit haar dak gaat. Karakteristiek voor de laatste twee regels is de dalende beweging naar de eindtoon.

Tekst

Met in ons achterhoofd de karakteristieken van deze krachtige en feestelijke melodie, zal het ons niet verbazen dat Jan Wit deze melodie koos bij zijn lied bij 1 Korintiërs 15:51-58. Dat is het bekende bijbelgedeelte waarin Paulus het geheimenis beschrijft hoe de dood overwonnen zal worden bij het klinken van de bazuin. De doden zullen dan opstaan en wij allen zullen veranderd worden en een onvergankelijk lichaam krijgen.

Jan Wit moet zijn lied ergens rond 1960 geschreven hebben. In elk geval werd het in het voorjaar van 1962 opgenomen in een speciaal nummer van het letterkundig en algemeen cultureel maandblad *Ontmoeting*. Een paar jaar later nam Wit het lied op in zijn liedbundel *Ministeriale* uit 1966.

De dichter stelt in het *Compendium van achtergrondinformatie bij de 491 gezangen uit het Liedboek voor de Kerken* dat de bijbelpericoop meer betogend dan bezingend is. Om het schriftgedeelte om te vormen tot een lied was een 'dichterlijke ingreep' noodzakelijk. Deze ingreep

bestond voornamelijk hieruit dat Wit de notie van het 'blazen op de bazuin' als leidraad, als rode draad in het lied heeft genomen. In de coupletten 1, 2, 4 wordt in de eerste regel weer teruggegrepen op dit motief. De laatste strofe loopt uit op een versregel die er ook weer op teruggrijpt: "... als Gods bazuinen schallen." Wie het schriftgedeelte naast het gezang legt, zal zien dat Wit de verzen 51 en 52 verwerkt heeft in de coupletten 1 en 2; vers 53-54 in couplet 3, vers 55 in couplet 4, vers 56-57 in couplet 5 en vers 58 in de slotstrofe.

Treffend in het lied is dat op diverse plaatsen gewerkt wordt met het thema 'licht' en aanverwante noties, hoewel dit in het gedeelte uit 1 Korintiërs 15 niet voorkomt. Bij de bespreking van Wits lied 'Het woord dat u ten leven riep' (LvK gez. 7 - *De Reformatie* 81/9 - 9 september 2006) heb ik al opgemerkt dat het licht-motief karakteristiek is voor de liederen van de blinde dichter Jan Wit. Dat motief komen we dus ook in gezang 93 uit het *Liedboek* tegen als Wit dicht over Gods licht dat opgaat (str. 1), over de doden die rijzen in het licht (str. 2), over het morgenrood dat zal blinken (str. 3) en over de arbeid die zal blinken tot Gods eer (str. 6).

Het hoeft geen betoog dat het lied goed dienst kan doen in de paastijd. Maar ook aan het einde van het kerkelijk jaar wanneer de kerk stilstaat bij de eindtijd, de wederkomst en de opstanding van de doden kan het gezang uitstekend een plaats in de kerkdienst ontvangen. In de liturgie kan het lied goed functioneren bij de schriftlezingen. Het kan gezongen worden als lied na de lezing uit 1 Korintiërs 15. Vooral omdat Jan Wit de verzen 51 t/m 58 uit dit bijbelhoofdstuk poëtisch parafraseert, vormt het lied geen overbodige dubblure met de lezing. Integendeel: de lezing, het dogma van het opstandingmysterie wordt een hymne op de lippen van de gemeente.

Dr. J. Smelik is hymnoloog-musicoloog en woont te Zuidhorn.

Redactioneel

In de redactie is een enkele wijziging opgetreden. Drs. K. de Vries is teruggetreden uit de redactie. Hij heeft ons blad gediend door steeds vanuit de praktijk van het gemeentelijk leven kerkelijke ontwikkelingen te analyseren en te stimuleren. Daar zijn wij hem heel dankbaar voor. Het werd nu voor hem de tijd zich meer aan andere taken te wijden.

Tot de redactie is toegetreden prof. dr. S. Griffioen uit Loenen a/d Vecht. Professor Griffioen is onlangs geëmeriteerd als hoogleraar filosofie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Wij zijn erg dankbaar dat hij het team van de redactie komt versterken. Na het overlijden van drs. G.J. van Middelkoop hadden wij behoefte aan aanvulling van de redactie vanuit niet-theologische hoek. Wij wensen prof. Griffioen Gods zegen toe op zijn werk voor *De Reformatie*.

Bij de medewerkers is de naam van drs. E. Brink vervallen. Drs. Brink heeft indertijd een lange en zeer gewaardeerde serie artikelen over onderwerpen uit de geloofsleer geschreven. Deze serie is voltooid en voorlopig ziet hij geen kans zijn medewerkerschap opnieuw invulling te geven. Wij danken hem voor zijn inzet en hopen in de toekomst toch weer bijdragen van hem te mogen begroeten.

Een laatste wijziging betreft de structuur van de kernredactie. Daarvoor moet ik wat meer doorgeven over de ontwikkelingen rond ons blad. Per 1 januari 2006 is het eigendom van *De Reformatie* overgegaan van Scholma Druk bv naar de Stichting *De Reformatie*. Deze stichting heeft als bestuursleden de broeders drs. B. Bos, Ph. Haveman en A. Verhoeff. Overigens blijft Scholma Druk bv de drukker van het blad. De verhouding tussen redactie en eigenaar is nu geregeld in een redactiestatuut. Daarin wordt onder andere bepaald dat er een hoofdredacteur en een eindredacteur dient te zijn. De hoofdredacteur is (kort gezegd) vooral verantwoordelijk voor de leiding over de redactie, de eindredacteur draagt de eindverantwoordelijkheid voor het 'product', dus de nummers die verschijnen. Het voordeel van deze formule is dat verantwoordelijkheden meer geconcretiseerd zijn. Het nadeel is dat we nog moeten leren ermee te werken. In eerste instantie is besloten dat dr. E.A. de Boer eindredacteur zal zijn, en ik hoofdredacteur. Wij hopen dat ook in deze nieuwe opzet *De Reformatie* haar taak tot ontwikkeling van het gereformeerde leven zal kunnen blijven vervullen.

Namens de redactie, B. Kamphuis

HOOFDREDACTEUR:

Prof. Dr. B. Kamphuis

EINDREDACTEUR:

Dr. E.A. de Boer

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Drs. A.L. Th. de Bruijne, Drs. I.D. Haarsma, Prof. Dr. G. Kwakkel, Drs. B. Luiten, Prof. dr. S. Griffioen, J. Westert.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, J.M. de Jong, Ds. G. Riemer, Dr. J. Smelik, Drs. H. Veldman

BESTUURSLEDEN STICHTING

DE REFORMATIE::

Drs. B. Bos (secretaris), Ph. Haveman (penningmeester), A. Verhoeff (voorzitter)

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per post via bovengenoemde postbus.

Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN

ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,50 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 130,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december
- opzegging van het abonnement dient 1
maand voor aanvang van het nieuwe abo-
nementsjaar schriftelijk of per e-mail te
geschieden (voor 1 december)
Losse nummers € 1,50 (incl. porto).

De Reformatie is op Daisy cd-rom
verkrijgbaar bij de Chr. Blinden-
bibliotheek voor blinden en slecht-
zienden. Tel. (0341) 565477.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
Prijs: € 0,45 per mm.
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uit-
gever is het niet toegestaan artikelen uit dit
blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
ISSN 0165-5191

Borderline informatiemarkt

Wanneer ?	D.V. zaterdag 14 oktober van 10.00 – 14.00 uur
Waar ?	Eleos-dagkliniek de fontein in Huis ter Wege, Amersfoortseweg 17, Bosch en Duin (bij Zeist)
Voor wie?	Mensen met borderline, familieleden, directbetrokkenen, ambtsdragers, klaagvrouwen- en mannen en belangstellenden.
Informatie?	www.eleos.nl

Geloofsleven en borderlinestoornis

Borderlineproblematiek wordt zichtbaar in relaties en op het werk. Terecht is er aandacht voor de ondersteuning van deze levensdomeinen. Minder bekend is dat deze problematiek ook invloed heeft op het domein van geloof en levensbeschouwing.

Over borderline

In Nederland hebben tussen de 150.000 en 250.000 mensen een borderline persoonlijkheidsstoornis. Het is een uiterst verwarrende stoornis voor zowel de persoon die eraan lijdt als voor zijn omgeving. Het leven van mensen met borderline kenmerkt zich door instabiliteit. Symptomen die zich voor kunnen doen zijn stemmingsschommelingen, impulsiviteit, verlatingsangst, zwart-wit denken, identiteitsproblemen en zelfverwonding. Mensen met een borderlinestoornis hebben vaak te kampen met instabiele relaties. Nu eens is iemand alles, dan weer helemaal niets. Vaak is er sprake van een geschiedenis van verbroken relaties. Ze zijn onzeker over wie ze zijn. Soms voelen ze zich sterk, maar bij een (voor anderen ogenschijnlijk geringe) tegenslag zijn ze helemaal van de kaart en voelen ze zich van iedereen verlaten. Ze hebben het gevoel op niemand aan te kunnen. Tegelijk kunnen ze niet alleen zijn. Ze zijn dan onrustig en angst overvalt hen. De ervaring van lichamelijke pijn kan hen op zulke momenten doen beseffen dat ze nog bestaan. Dan beschadigen ze zichzelf. Soms is fysieke pijn beter te verdragen dan de pijn verlaten te zijn of niet te weten wie je bent. Kenmerkend is een chronisch gevoel van leegte. Het is dan net of ze niemand meer zijn, alsof alle grond onder hen wegvalt.

Geloofsbeleving

De borderline stoornis heeft ook gevolgen voor hun geloofsbeleving. Maartje is 25 jaar en christen. Zij is gewend om tot God te bidden als zij rustig is. Maar onder druk is Maartje niet rustig. Zij voelt zich dan aangevallen en reageert agressief. Steeds opnieuw komen relaties door haar uitvallen en haar gewelddadigheid onder druk te staan. Ze heeft al meerdere keren moeten verhuizen omdat ze als kamerbewoner niet te handhaven was. Ze kreeg dan de sneer na: 'Ben jij nou christen als je zo tekeer gaat?' Maartje doet keer op keer de ervaring op dat een contact stuk loopt. Maar door één iemand is zij nooit in de steek gelaten, heeft zij haar behandelaar verteld. Wat er in haar leven ook gebeurd is, zij wist zeker dat God haar niet zou verlaten. Wanneer de behandeling vordert, krijgt Maartje te maken met een medebewoner die een kapotte wasmachine op de gang heeft neergezet. Maartje moet zich er steeds langs wurmen om bij de trap te komen. Zij heeft de huisgenoot gevraagd de zoai op te ruimen, maar dat gebeurt niet. Maartje zegt tegen de behandelaar dat ze gebeden heeft of God de huisgenoot wil laten doodvallen, want zegt zij: 'In de Psalmen staat: 'mijn vijanden zijn Uw vijanden'. Dan zal God iemand straffen die mij in de weg zit.' De behandelaar reageert rustig: 'Dat is een belangrijke stap. Je hebt deze keer niet zelf wraak genomen, maar laat het aan iemand anders, aan God over. Alleen moeten we het er wel over hebben hoe het zal zijn als God niet doet wat je van Hem verwacht.'

Steun of bedreiging

Geloofservaringen kunnen voor iemand met een borderlinestoornis steunend zijn, maar ook bedreigend. Denk daarbij aan het volgende:

- Zoeken naar warmte.** Wie zich leeg en eenzaam voelt, verlangt veelal sterk naar warmte. Dat kan zich uiten in een verlangen om door Gods aanwezigheid vervuld te worden. Iemand is dan geneigd intensieve spirituele ervaringen (lezen van heilige teksten, bidden, bezoeken van emotionele godsdienstige bijeenkomsten) op te zoeken om het gevoel van leegte kwijt te raken.
- Alleen bij God is het veilig.** Als iemand teleurgesteld is in relaties en een geschiedenis van verbroken contacten heeft, kan God de enig overgebleven veilige haven zijn. Alles in de wereld wordt als vijandig beleefd, alleen bij God is het helemaal goed. Maartje is daar een voorbeeld van. God is er altijd. Maar het is een ervaring van veel gelovige mensen dat God zich bij tijden verbergt. De ervaring dat God zich verborgen houdt, kan moeilijk te verdragen zijn, zeker bij iemand met een borderlinestoornis. Zo iemand denkt dan al snel volkomen verlaten te zijn.
- Boos zijn op God.** Het kan zijn dat iemand door een tegenvaller heftig boos is op God en tot de conclusie komt dat het hele geloof waardeloos is. God blijkt ook onbetrouwbaar. Het is helemaal niets met die God. In zulke perioden kan iemand roekeloos dingen gaan doen als uiting van teleurstelling.
- Bang zijn het voor altijd verbruid te hebben.** Kenmerkend voor een borderlinestoornis is de angst dat relaties stuk lopen. Dat kan iemand ook in de omgang met God ervaren. Iemand denkt dat God niet meer geïnteresseerd is, en beleeft zich als waardeloos tegenover Hem. Het gevoel van totale verworpenheid overheerst.
- Conflicten in en met de godsdienstige gemeenschap.** Net zoals iemand met een borderlinestoornis met andere mensen in moeilijk vaarwater terecht kan komen, bestaat ook de kans dat conflicten in en met de godsdienstige gemeenschap ontstaan. Mensen kunnen te dichtbij komen of juist te weinig aandacht geven. Mensen binnen een gemeenschap kunnen heftig met elkaar in aanvaringen komen over de manier waarop met de problematiek van de borderlinestoornis omgegaan dient te worden.

Deze ervaringen zijn op zich niet vreemd, alleen zijn ze bij iemand met een borderlinestoornis veel heftiger. Voor naastbetrokkenen en voor behandelaars kunnen deze belevingen vragen oproepen. Je kunt je voorstellen dat iemand vragen heeft bij het gebed van Maartje. Het is agressief geformuleerd. Is God zo? Staat dat in de Psalmen? Mag je God voor je karretje spannen? Hoe ga je om met spirituele ervaringen als je zelf niet gelovig bent? Het gesprek leidt gemakkelijk tot felle en nutteloze discussies die (angst voor) afwijzing oproepen. Een andere reactie kan zijn om het gesprek over geloofservaringen te ontwijken. Het voorbeeld van Maartje laat zien dat het ook anders kan. De geloofsdaad wordt ingepast in de weg om op anderen te leren vertrouwen, waarbij de therapeut Maartje helpt om te gaan begrijpen dat God (en ook anderen) misschien niet reageert zoals je verwacht en daar eigen motieven voor heeft. Zo ontstaat de ruimte om na te denken over het eigen handelen en dat van anderen zonder zich afgewezen te voelen.

Arthur Hegger
GZ-psycholoog en psychotherapeut bij Eleos